UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

2021 Ludmila Šandová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Ludmila Šandová

Přechod dítěte se zrakovým postižením z mateřské do základní školy

Olomouc 2021 vedoucí práce: Mgr. et Bc. Veronika Růžičková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a použila zde jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci Šandová Ludmila

Poděkování

Děkuji vedoucí práce paní Mgr. et Bc. Veronice Růžičkové, Ph.D. za cenné rady a trpělivost.

Poděkování patří také osobám, které poskytly rozhovory.

Obsah

OBSAH **6**

ÚVOD **7**

TEORETICKÁ ČÁST **9**

1 DÍTĚ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V MATEŘSKÉ ŠKOLE **9**

1.1 Zrakové postižení 9
1.2 Rodina a mateřská škola 10
1.2.1. Rodina 10
1.2.2. Mateřská škola 12
1.3 Raná péče 15
1.4 Kompenzační pomůcky 16

2 PŘECHOD DÍTĚTE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM DO ZÁKLADNÍ ŠKOLY **19**

2.1 Povinná školní docházka 19
2.2 Speciálněpedagogické centrum 19
2.3 Pedagogicko-psychologická poradna 21
2.4 Škola, pedagogičtí pracovníci a rodina 22

PRAKTICKÁ ČÁST **25**

3 REALIZACE PRAKTICKÉ ČÁSTI **25**

3.1 Současný stav 25
3.2 Cíl bakalářské práce 25
3.3 Metodologie výzkumu 25

4 VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ **27**

5 DISKUSE **40**

SHRNUTÍ **41**

ZÁVĚR **42**

SEZNAM LITERATURY **43**

Elektronické zdroje: 43

SEZNAM ZKRATEK A SYMBOLŮ **45**

SEZNAM OBRÁZKŮ **46**

ANOTACE **47**

Úvod

Bakalářskou práci jsem nazvala Přechod dítěte se zrakovým postižením z mateřské do základní školy. Zabývám se zde předškolním vzděláváním, školní zralostí, připraveností a přestupem na základní školu, spoluprací pedagogických pracovníků, rodiny s SPC – speciálně pedagogickým centrem, PPP – pedagogicko-psychologickou poradnou a ranou péčí.

Oslovila jsem osoby se zrakovým postižením a požádala je o rozhovor. Velmi mě potěšilo, že oslovení lidé rozhovor neodmítli. Dokonce se o své zkušenosti, prožitky s radostí podělili. Rodiny byly určitě při rozhodování volby školy a vzdělávání nejistí. Své zkušenosti sdělí. Řešili, jestli je rozhodnutí správné a pokud byla možnost vyslechnout jakoukoli zkušenost, využili ji. Je samozřejmé, že na všechny otázky nemohou oslovení lidé odpovědět, protože v době důležitého rozhodování si vzhledem k předškolnímu věku spoustu situací a dění kolem sebe ani neuvědomovali. Proto jsem ráda, že se zeptali svých rodičů a ti pomohli otázky zodpovědět. Zaznamenala jsem jejich zkušenosti se vzděláváním. Co bylo příčinou rozhodnutí, jestli zvolili vzdělávání v běžné mateřské a základní škole jako integrovaní žáci nebo ve škole pro zrakově postižené.

Důvody při výběru školského zřízení bývají rozličné. Bere se u úvahu vzdálenost, dostupnost školy, ohlasy rodin, jejichž děti školu právě navštěvují, dobré jméno školy nebo pedagogických pracovníků, kteří tam působí. Velkou roli hraje také finanční zajištěnost a materiální vybavenost školy. Mateřská a základní škola pro zrakově postižené bývá často od místa bydliště daleko na denní a pravidelné dojíždění. Není v silách rodiny časově a finančně takové dojíždění zajistit. Pak je volbou internátní (týdenní) pobyt, kterému se chtějí rodiny vyhnout. Rodiče a děti v předškolním věku se nechtějí odloučit na celý týden. Proto se volí integrace v běžné mateřské nebo základní škole.

Výše uvedené úvahy a otázky jsou součástí praktické části bakalářské práce. Nejprve se však budu věnovat části teoretické. Zde si vysvětlíme důležité pojmy a klíčová slova, která jsou obsažena v bakalářské práci. Především kdo je osoba, v tomto případě dítě se zrakovým postižením. Jak může pomoci speciálně pedagogické centrum nebo pedagogicko-psychologická poradna. Spolupráce pedagogických pracovníků a rodiny. Věnuji se povinnosti školní docházky a tzv. spádové školy.

Mým cílem je u dotazovaných osob zjistit, jestli převažuje pozitivní nebo negativní zkušenost s přechodem a připraveností do základní školy. A pokud by nastala znovu situace ohledně

výběru předškolního a navazujícího základního vzdělávání, jestli by bylo rozhodnutí stejné nebo by postupovali jinak. Případně jaký by byl jiný postup.

Je samozřejmé, že moc záleží, s jakým pedagogem právě jednáme. Jaká je jeho osobnost, pohled na pedagogickou činnost, celkově na život a na svět. Jsou pedagogové, kteří se snaží, aby nic nebylo problém a překážky řešit. Existují však i tací, pro které je problém a vidina spousty nevyřešitelné a náročné práce již vyslovená myšlenka. O řešení nemají ani zájem, ale věřím, že těchto pedagogů je minimum.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Dítě se zrakovým postižením v mateřské škole

V první kapitole se věnujeme vymezení důležitých pojmů zrakového postižení, funkce rodiny a mateřské školy. Přibližujeme činnost rané péče, speciálněpedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny. Opomenout nemůžeme ani kompenzační pomůcky pro zrakově postižené.

1.1 Zrakové postižení

Zrakové postižení vnímáme z několika pohledů, hledisek. Nejčastěji se postižení zraku posuzuje dle hlediska medicínského a speciálněpedagogického.

„Zrakově postižení (někdy též ZP) nebo správněji osoby se zrakovým postižením jsou lidé s různými druhy a stupni snížených zrakových schopností. Úžeji se tímto termínem rozumí ti, u nichž **poškození zraku nějak ovlivňuje činnosti v běžném životě a u nichž běžná optická korekce nepostačuje**." (http://www.nicm.cz/klasifikace-zrakoveho-postizeni)

„Definice Světové zdravotnické organizace WHO a její mezinárodní klasifikace chorob uvádí, že osoby nevidomé jsou ty, jejichž ostrost zraku s co nejlepší korekcí se pohybuje od maxima 3/60 po stav, kdy jedinec nevnímá světlo. Z výše uvedeného vyplývá, že slepotu lze rozdělit na praktickou (světlocit je zachován, příp. je zachována projekce) a totální (úplná absence vidění)." (Pipeková a kol., 1998, s. 165)

„Podle výsledků oftalmologického vyšetření je možno zrakově postiženého člověka zařadit do některé z 5 kategorií zrakového postižení:

kategorie 1: střední slabozrakost

kategorie 2: silná slabozrakost

kategorie 3: těžce slabý zrak

kategorie 4: praktická nevidomost

kategorie 5: úplná nevidomost" (http://www.nicm.cz/klasifikace-zrakoveho-postizeni)

„Slabozrakost je definována v Defektologickém slovníku (1984) jako stav charakteristický snížením zrakové ostrosti obou očí, a to i s brýlovou korekcí. Tento stav působí postiženému potíže v běžném životě. Podle stupně postižení rozlišujeme slabozrakost lehkou, střední a těžkou. Slabozrakost je vada orgánová, poškozeno může být zevní i vnitřní oko, zrakové dráhy nebo zrakové centrum. Vada může být stacionární i progresivní." (Květoňová - Švecová in Pipeková, s. 165)

„Zbytky zraku – osoby se zbytky zraku mají dolní hraniční míru vnímat zrakem. Pro ilustraci lze uvést, že osoba s takovým handicapem může číst písmo o velikosti plakátového písma. Orientace v prostoru za použití zraku není zpravidla možná.“ (Květoňová - Švecová in Pipeková, s. 165)

Slepota (amauróza) je neschopnost jedince vnímat zrakem, i když je zachováno určité zrakové čití (světlocit).“ (Květoňová – Švecová in Pipeková, s. 165)

Dle výše uvedeného popisu zrakového postižení je patrné, že velmi záleží, o jaký typ a míru zrakového postižení se jedná. Míra postižení ovlivňuje, jak velké omezení, překážky či náročnost zapojení se do „běžného“ života bude pro dítě se zrakovým postižením a jeho rodinu znamenat. Tyto těžkosti rodina postupně poznává a vyrovnává se s nimi. A přichází před rodiče další důležité rozhodování, a tím je výběr vhodného předškolního vzdělávání. A nejen správně zvolit, kde se bude dítě předškolního věku vzdělávat. Ale také poznat vhodnou dobu, kdy je dítě k zahájení i předškolního vzdělávání zralé. Jeden z velmi důležitých předpokladů i u zdravých dětí, natož pak u dětí se zrakovým postižením je odloučení od matky.

1.2 Rodina a mateřská škola

Rodina je pro každého člověka velmi důležitá. Děti potřebují lásku a zázemí. Mít jistotu a pevný bod ve svém životě. Dítě se zrakovým postižením není výjimkou, ale právě naopak.

1.2.1. Rodina

Když řekneme „rodina“ máme představu, co je rodina. Přesto v každém z nás slovo rodina vyvolá malinko jiné pocity, představy. Víme, co pro nás znamená. Jak velkého okruhu lidí se týká. Pro někoho je slovo rodina synonymem s termínem domov, propojené s konkrétním místem, domem.

„Rodina je místem primární socializace dítěte. Rodiče jsou prvními zprostředkovateli společnosti a kultury, ve které žijí. Míra podpory vývoje dítěte souvisí s postupným poznáváním světa a zprostředkováváním základních vzorců sociokulturního chování. To vše tvoří základ rozvoje vztahu dítěte k sobě samému a ke svému okolí.“ (Šmelová, 2014, s. 70)

„Proces socializace v rodině významně ovlivňuje její stabilita, bezpečí, jistota, emocionální a ekonomické zázemí, podnětnost atd.“ (Šmelová, 2014, s. 75)

Výše uvedené citace jsou použity z knih, které se věnují zdravým dětem v předškolním věku, a přesto jsou platné i pro rodiny s dětmi se zdravotním postižením. Zdravotní postižení je myšleno nejen zrakové. Přístup, funkčnost a pomoc celé rodiny je pro dítě zásadní.

Je velký rozdíl, zda se do rodiny narodí dítě s postižením (v našem případě dítě se zrakovým postižením) a dítě je prvorozené nebo v rodině vyrůstá zdravé dítě, které se vlivem závažného úrazu či onemocnění stává zrakově postiženým.

V prvním případě, kdy se do rodiny dítě se zrakovým postižením narodí, je to pro rodiče velký šok. Pokud je dítě prvorozené, rodiče nemají žádnou zkušenost s péčí o dítě a jsou vystaveni velkému tlaku, jak vše zvládnout. Matka i otec se s touto skutečností vyrovnávají každý po svém. Rodiče mohou procházet různými fázemi zoufalství, obviňování, ale je důležité začít hledat reálné cesty a pomoc k co nejběžnějšímu životu. Při hledání pomoci, a hlavně uzdravení svého dítěte se rodiče uchylují i k alternativám jako jsou léčitelé a kartářky. Tuto možnost rodiny zkouší jako poslední šanci pomoci dítěti v uzdravení. Děje se v momentě, kdy klasické lékařství nedává naději alespoň ke zlepšení zdravotního stavu dítěte.

Může se stát, že se jeden z rodičů (častěji otec) s postižením svého dítěte nevyrovná a rodinu opouští. Pro matku samoživitelku je péče a výchova o dítě se zrakovým postižením o to náročnější. Větší zátěž je nejen po fyzické a psychické stránce, ale také po stránce ekonomické. Sociální příspěvky nejsou moc vysoké, ač se v posledních letech zvýšily. Pečující matka nemůže být zaměstnána na plný pracovní úvazek. I kdyby dítě od tří let navštěvovalo mateřskou školu, časově by matka péči a zaměstnání nezvládala. K tomu je zapotřebí častěji dojíždět k lékařům specialistům. Ti bývají jen ve větších městech, a to už je „výlet“ na celý den. Zaměstnavatel by netoleroval zvýšenou absenci.

Druhý případ, kdy se vlivem závažného úrazu či nemoci dítě zdravé stává dítětem se zrakovým postižením. Tato situace je v mnoha pohledech pro všechny zúčastněné také velice náročná. Je těžké smíření a vyrovnání se s postižením nejen pro rodiče, ale pro dítě samotné. Ale rodiče (i otec) už mají ke svému dítěti pouto, které jim pomáhá překážky lépe zvládat. Rodiče cítí, že musí být pro dítě silnou oporou. I když i zde může nastat situace, kdy jeden z rodičů zátěž nezvládne a rodinu také opustí.

Rodiny s dětmi se zrakovým postižením mají tolik odlišných starostí a povinností oproti rodinám se zdravým dítětem, že aniž by si to uvědomovaly upadají do jisté izolace a stereotypu.

Sotva se rodiče seznámili s informacemi o zrakovém postižení svého dítěte a zjistili možnosti, jak postupovat, aby své dítě co nejlépe a nejefektivněji rozvíjeli. Objevuje se nová výzva a tou je předškolní vzdělávání zrakově postiženého dítěte. Rodiče jsou často vedeni odborníky

(Raná péče, pediatr), kteří pomáhají získávat informace. Odborníci objektivněji hodnotí, co je v danou chvíli pro zrakově postižené dítě vhodné. Přesto mají poslední slovo v rozhodování rodiče. Znají své dítě nejlépe a sami vědí, jak bude dítě reagovat například na odloučení od matky. Jedna z nejzásadnějších otázek je věk dítěte, kdy dítě se zrakovým postižením do mateřské školy umístit. Ve vhodnou dobu dítě adaptovat na nové prostředí, pravidla, kolektiv a učitele.

1.2.2. Mateřská škola

Mateřská škola nemůže v žádném případě nahradit roli rodiny. Mateřská škola je nebo by rozhodně měla být pro rodiny neopomenutelným pomocníkem a partnerem.

„Většina dětí navštěvuje v dnešní době mateřskou školu, obvykle minimálně jeden rok před nástupem do školy. Rodiče nejprve zvažují pro i proti, vybírají z různých variant předškolního vzdělávání, posuzují své možnosti (časové, finanční…) apod. Pokud budeme vybírat vhodnou formu předškolní přípravy pro dítě se zrakovým postižením, nebude tomu jinak.

Možností je několik:

- dítě bude docházet do běžné mateřské školy v místě bydliště,
- dítě bude pravidelně docházet do speciální mateřské školy či navštěvovat speciální internátní mateřskou školu,
- dítě bude navštěvovat jiný typ předškolního zařízení,
- dítě nebude docházet do žádného předškolního zařízení a zůstane s rodiči doma.“ (Kochová, Schaeferová, s. 161)

Možností, jak zapojit dítě se zrakovým postižením, máme v současné době více. V minulosti byla pravděpodobnější volba mateřské školy pro děti se zrakovým postižení. Většinou se nikdo nepozastavoval nad odloučením malého dítěte od rodiny.

„Mateřská škola speciální (typ s internátem nebo bez internátu). Jednou z možností, která byla dříve v podstatě jedinou variantou, je speciální mateřská škola pro děti se zrakovým postižením. Třídy v takových mateřských školách jsou malé a učitelé mají speciálně pedagogické vzdělání. Program, podle kterého se děti vzdělávají, vychází z běžného programu, ale je přirozeně mírně upraven. Najdeme v něm navíc také speciální oblasti výuky, jako jsou např. Prostorová orientace nebo větší důraz na rozvoj hmatového a sluchového

vnímání. Tyto školy také obvykle spolupracují s dalšími specialisty (logoped, zrakový terapeut…), kteří někdy do škol docházejí a dětem se skupinově nebo každému zvlášť věnují.“ (Kochová, Schaeferová, s. 162-163)

Rodiny odloučení dítěte oddalovaly a věnovaly se mu co nejvíce doma. Matka zůstala doma a rozvíjela dítě a snažila se nahradit mateřskou školu. Přijde však fáze, kdy si i rodina uvědomí, jak je mateřská škola nenahraditelná. Je to v okamžicích, kdy se dítě potřebuje zapojit do kolektivu, získávat nové kamarády.

„Po dosažení tří let může být dítě s postižením dále vychováváno v rodině nebo může být zařazeno do institucionální formy předškolního vzdělávání, jež podporuje výchovné působení rodiny, doplňuje je o specifické podněty, rozvíjí je a obohacuje. Dítě zde získává sociální zkušenosti, základní poznatky o životě kolem sebe a první podněty pro pokračující vzdělávání a celoživotní učení.“ (Renotierová, 2005, s. 152)

Děti jsou jedinečné, proto nelze obecně stanovit přesný nejvhodnější věk pro nástup dítěte do mateřské školy.

„Každé těžce zrakově postižené dítě by mělo od svých čtyř let navštěvovat mateřskou školu. Mnozí rodiče se domnívají, že v jejích rodině jsou vytvořeny nejlepší podmínky, že láska rodičů postačuje vyřešit výchovné problémy. S návštěvou MŠ otálejí. V takovém případě je však nezbytné, aby nevidomé dítě navštěvovalo MŠ nejpozději od svých pěti let. Jedině zde se mohou vytvářet předpoklady k pozvolnému zapojení do práce školního typu.“ (Smýkal, z kapitoly 7.2)

Nejčastějším výběrem předškolního vzdělávání v posledních letech jsou běžné mateřské školy v místě bydliště. Mateřské školy jsou tzv. spádové, tak jako je tomu u škol základních. Konečné rozhodnutí ve volbě školy je na rodičích, jen ve škole spádové mají děti přednost oproti dětem z jiného spádového okrsku. Pokud je rodiči zvolena škola nespádová a dítě je k předškolnímu vzdělávání přijato, je povinností ředitele školy o této skutečnosti informovat ředitele školy spádové.

„Běžná mateřská škola v místě bydliště

Mnoho rodičů uvažuje o možnosti přihlásit dítě do běžné mateřské školy, kam by chodilo společně s dětmi bez postižení. Důvodem bývá možnost naučit se pobývat v kolektivu vidících dětí, blízkost od místa bydliště nebo třeba nedostupnost speciální mateřské školy.

Taková forma přípravy se nazývá individuální integrované vzdělávání. Učitel v integrované třídě má často (ale ne vždy) k dispozici asistenta pedagoga, který mu může pomoci se vším, co bude třeba.“ (Kochová, Schaeferová, s. 164)

V současné době se forma přípravy nenazývá individuální integrované vzdělávání, ale inkluzivní vzdělávání.

„Základní principy inkluzivního vzdělávání:
vzdělávání se odehrává ve spádových školách – školách v místě bydliště
děti se vzdělávají se svými vrstevníky
ze společného vzdělávání mají prospěch začleněné děti i jejich spolužáci
učitelé, rodiče i další zainteresovaní spolupracují a mají k dispozici dostatečné a odpovídající zdroje, které zohledňují potřeby začleněného žáka
je věnována pozornost podpoře vztahů mezi dětmi“
(https://inkluze.cz/inkluze/skola/)
„Inkluzivní škola přijímá všechny děti bez ohledu na jejich sociální situaci, vyznání, rodinnou konstelaci, postižení, rasu, příslušnost k menšině a vzdělává je individuálně podle jejich potřeb. Existence různorodosti je přitom vnímána jako obohacení a přínos.“ (https://inkluze.cz/inkluze/skola/)
„Inkluzivní vzdělávání má své principy, kterými se liší od vzdělávání dětí se znevýhodněním v běžných školách formou integrace. Nejde jen o umístění znevýhodněného dítěte do běžné třídy/školy, ale spíše přizpůsobení školy potřebám dítěte. Důraz je kladen na kvalitu vzdělávání a zdůrazňuje prospěch pro obě strany.“ (https://inkluze.cz/inkluze/skola/)
„Jiné typy předškolních zařízení
Další variantou, kde může dítě (s rodičem) trávit čas, různá mateřská centra, kluby rodičů nebo alternativní mateřské školy (lesní školka, Montessori mateřská škola apod.). Možností je mnoho a jejich konkrétní nabídku vždy hledáme podle svého bydliště.“ ((Kochová, Schaeferová, s. 166)

Je zřejmé, že správná volba předškolního vzdělávání je zásadní. Ať se rodiče rozhodnou pro jakoukoli variantu ve vzdělávání svého dítěte, je nanejvýš důležité, aby vzdělávání vedli zkušení a „zapálení“ pedagogové. Dítě bude jejich zájem a jistotu ve své práci a všech činnostech vnímat. Dítě do posílí a bude jistě prosperovat. Rodičům se vhodnou volbou mateřské školy také velmi uleví. Získají možnost se „nadechnout“ a nabírat nové síly v péči

a výchově svého dítěte. A v momentě, kdy uvidí, že správně zvolili, že dítěti se v předškolním vzdělávání daří, líbí, a že dítě prospívá, spadne jim jeden velký kámen ze srdce.

Aby výchovně-vzdělávací proces dobře fungoval, je zapotřebí spolupráce rodiny a mateřské školy. Rodiče musí vědět, že jsou důležitou součástkou v koloběhu vzdělávání svého dítěte. Mateřská škola by měla prokázat upřímný zájem na spolupráci s rodiči a ti tímto získají důvěru v mateřskou školu.

Celou dobu (většinou od narození dítěte se zrakovým postižením) kroky rodičů vede a podporuje Raná péče.

1.3 Raná péče

Raná péče je nezisková organizace, která může pomáhat rodinám v jejich nelehké situaci, a to až do 7 let věku dítěte převážně ambulantní činností. Záměrně píšeme „může“, protože záleží na několika faktorech, aby raná péče pomáhala. Zásadním faktorem je, aby se rodina co nejdříve o možnostech pomoci rané péče dozvěděla. Nejčastěji to bývá od lékařů – pediatrů či odborných lékařů, kteří stanovili dítěti diagnózu. Z praxe je známo, že mnoho rodin o rané péči ani netuší nebo až později si samostatně vyhledají tuto organizaci například na internetových stránkách. Jak je zmíněno výše, raná péče je nezisková organizace, proto pokud se rodina o rané péči dozví, není její povinností chtít spolupracovat a kontaktovat ji. Pro ranou péči neexistuje žádná databáze rodin, proto záleží pouze na rodině, jestli naváže spolupráci. Dostupnost rané péče z hlediska vzdálenosti také není samozřejmostí, i když se v posledních letech zlepšuje. Vznikají nové pobočky i v okresních městech. Ač se pohybujeme v otázce výchovy a vzdělávání dítěte, je raná péče zahrnuta do Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV). Upravena zákonem č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách dle § 54 takto:
„Raná péče
(1) Raná péče je terénní služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby, poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.
(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:
a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,

c) sociálně terapeutické činnosti,
d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (https://www.mpsv.cz/pravni-predpisy-pro-socialni-sluzby)

Práce rané péče je pro rodinu a dítě s postižením zásadní. V prvních letech života dítěte lze vývoj dítěte velmi ovlivnit kladným i negativním způsobem. Raná péče zajišťuje, aby byl vývoj ovlivněn co nejpozitivněji. Pracovník přijíždí domů k rodině a ta získává informace, jak s dítětem pracovat a rozvíjet ho. Také je k dispozici velké množství pomůcek. Pomůcky zapůjčuje raná péče na určitý čas, nejčastěji to bývá do další návštěvy pracovníka nebo až si dítě práci s pomůckou osvojí. Potom pracovník zaškolí rodiče na práci s novou pomůckou.

1.4 Kompenzační pomůcky

„Těžké zrakové postižení ovlivňuje každodenní život v mnoha oblastech. Takto postižení lidé nemohou vykonávat některé činnosti, jiné zvládnou pouze s pomocí druhých, některé však mohou vykonávat zcela samostatně s využitím kompenzačních pomůcek a různých speciálních postupů.“ (Matysková, s. 6)
„Důležité také je, zda je jedinec zcela nevidomý, či zda má zachovány zbytky zraku. Podle toho volí konkrétní pomůcky či postupy pro zvládání některých činností.“ (Matysková, str. 6)
Pomůcky, kterým je věnován prostor v této kapitole jsou pro děti s těžším stupněm zrakového postižení, a především pro děti nevidomé.
Kompenzační pomůcka pomáhá dětem se zrakovým postižením k lepšímu a hodnotnějšímu zapojení do běžného života. Kompenzační pomůcky mohou posilovat zrakovou hygienu a také zapojovat děti se zrakovým postižením například do úplně „obyčejných“ her. Jako je Člověče, nezlob se, piškvorky, karty, tangramy (jednodušší a složitější varianta dle věku dítěte), domino. Hmatové knihy vyrobené z různých druhů materiálů rozvíjí děti nejen v jazykové rovině, ale také v jemné motorice, pozornosti, naslouchání, vyprávění příběhu dle obrázků. Jemnou motoriku rozvíjí hmatové bludiště. Sluchové vnímání rozvíjí například Pexeso pro uši, které obsahuje několik kostek, které jsou plněny určitým materiálem (pískem, kamínky). Pouze dvojice kostek jsou plněny stejně, aby vydávaly totožný zvuk. Dokonce Pexeso pro uši bylo dříve ke koupi v klasické hračkárně nežli ve speciálních pomůckách pro zrakově postižené.

Názorná ukázka hry pro děti: „Člověče, nezlob se“:

Zdroj: https://www.spolecenske-hry.cz/view.php?Page=Detail&Zbozi=23995 [online]. [cit. 9.10.2020]

Sluchové vnímání a zároveň prostorovou orientaci pomůže dítěti se zrakovým postižením procvičit ozvučený míč. Na první pohled docela obyčejný míč, ale uvnitř míče je rolnička a jakmile se dá míč do pohybu, rolnička zvoní. Dítě jde za zvukem a míč vyhledá.

Není možné opomíjet pohyb a hrubou motoriku dítěte. Dítě se zrakovým postižením mívá méně pohybu než zdravé děti. Je třeba v pohybu podporovat a doprovázet. Nebát se vyzkoušet si různé hry a cvičení venku na trávě a čerstvém vzduchu. Oblíbenou pomůckou v pohybu je pro děti koloběžka nebo později pro starší děti tandemové kolo – dvojkolo. Jízda na tandemovém kole je také příležitost, kdy rodič a dítě mohou trávit společný čas a relaxovat. Zkrátka oprostit se od starostí a využít vzácné chvíle. Rodič může dítěti popisovat krajinou, kterou právě projíždějí a dítěti rozšiřovat obzory fantazie. Pokud dítě neví, co rodič popisuje a je možnost prohlídky předmětu, je dobré zastavit se a „prohlédnout“ předmět hmatem.

Tandemové kolo je možno vyrobit pro rodinu na zakázku. Rodina se s výrobcem domluví na komponentech, materiálu, a především na velikosti. Velikost je řešena i přizpůsobivostí kola pro další léta, kdy dítě roste. Tandemové kolo není levná záležitost, proto je dobré se poradit, získat informace a zkušenosti od někoho, kdo už ví.

Není možno zapomenout na rozvoj jemné motoriky, už právě proto, jak neopomenutelný a zásadní je hmat a jeho rozvíjení pro osoby se zrakovým postižením. Existuje jistě nepřeberné množství speciálních pomůcek, u kterých lze hmat a jemnou motoriku procvičit. Ale praxe ukázala, že k procvičování mohou být využity naprosto obyčejné věci. Věci a předměty, které nalezneme v každé domácnosti. Jedná se hlavně o přírodniny, ze kterých třeba vaříme v kuchyni. Jde o fazole, čočku, hrách, vločky, kukuřici, rýži, hřebíček, nové koření a další.

„Při přebírání těchto drobných materiálů dochází k rozvoji nejjemnějšího držení mezi špičkami palce a ukazováku, tzv. nehtový úchop.“ (Růžičková, Bučková in Baslerová, s. 63)
Na rozvoj hmatu navazuje seznamování se s tzv. šestibodem, což jsou dva sloupce, z nichž každý má tři body. Jsou označovány takto: levý sloupec body 1, 2, 3 a vedle pravý sloupec s body 4, 5, 6. Dítě si nejprve fixuje pravolevou orientaci, poté jednotlivé body, a nakonec kombinace určitých bodů. Kombinace tvoří abecedu písmen a číslovky. Šesti bod existuje také v různých provedeních a velikostech. Později se dítě se zrakovým postižením (dítě nevidomé) učí psát na pichtově psacím stroji.
Ať si dítě se zrakovým postižením hraje s jakoukoli hračkou nebo pomůckou, která je uzpůsobena zrakovému postižení, učí se. Dítě se rozvíjí a zdokonaluje své schopnosti, aniž by tušilo, že pracuje.
Kompenzační pomůcky nejsou nejlevnější, ale jsou různé možnosti finanční podpory. Dříve nebylo možné určité druhy kompenzačních pomůcek koupit, nevyráběly se nebo jen v základním například plastovém provedení. Dnes jsou pomůcky z rozličných materiálů, nejčastěji přírodních – dřevo… viz společenská hra Člověče, nezlob se. V minulosti si většinu pomůcek vyráběla rodina sama dle své fantazie a možností – bludiště, knihy i tzv. šestibod. Ve výrobě pomůcek nezůstaly pozadu ani učitelky v mateřských a základních školách.
Učitelky a učitelé tvořili pomůcky pro své žáky, aby co nejvíce přispěli k samostatnosti dítěte se zrakovým postižením při práci a činnostech, které dělaly ostatní děti ve třídě.

2 Přechod dítěte se zrakovým postižením do základní školy

Rodiče už mají představu o vzdělávání v mateřské škole. Ať se jednalo o běžnou mateřskou školu nebo pro děti se zrakovým postižením.

2.1 Povinná školní docházka

S otázkami kolem povinné školní docházky mohou pomoci odborníci z Rané péče, ale také školská poradenská zařízení. Což je speciálně pedagogické centrum a pedagogicko-psychologická poradna.

„Díky školskému zákonu č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání, jež je účinný od roku 2005 nemůže být nikdo zbaven povinnosti navštěvovat základní školu a tím plnit povinnou školní docházku. Zmíněný školský zákon také vymezuje možnosti plnění povinné školní docházky dětí se zdravotním postižením, kdy jednou z možností je integrace, ale také vzdělávání ve školách určených pro žáky se zdravotním postižením. Ať již je vybrána kterákoli ze zmíněných možností, je nutné, aby i dítě se zrakovým postižením bylo na danou školu zapsáno a bylo na ni tímto způsobem oficiálně přijato. Zápis do první třídy se pak stává oficiálním a zároveň slavnostním aktem, při které i dítě se zrakovým postižením může ukázat, že je na školu připravené i zralé.“ (Finková, Růžičková, Stejskalová, s. 5)

Školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání dle § 36 odstavec 3: „Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad.“ (https://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-25-8-2020)

2.2 Speciálněpedagogické centrum

Poradenství speciálněpedagogického centra ve většině případů rodin navazuje na již probíhající činnost rané péče. Ta sedmým rokem věku dítěte končí a nastupuje tzv. SPC.

„Učitelé by měli vědět, že proces posuzování speciálních vzdělávacích potřeb u žáka se zdravotním postižením (diagnostika) a související poradenství je dominantním úkolem SPC. Pracovníci SPC v žádném případě nepředstavují „obdobu školské inspekce“. Systém SPC je servisním pracovištěm, které si školství „zřídilo“ pro své potřeby. Učitel nebo učitelka žáka

s postižením by měl vyhledat podporu z SPC vždy, když cítí tuto potřebu. Pokud nerozumí některým závěrům a doporučením, měl by požádat o jejich vysvětlení. Formálně platí, že výsledky z vyšetření a doporučení ke vzdělávání obdrží od SPC rodič dítěte. Není vyloučeno, že ve výjimečných případech škole nepředá.“ (Michalík in Baslerová, s. 14)

Činnost SPC – speciálně pedagogického centra upřesňuje vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb.: „Centrum poskytuje poradenské služby žákům se zdravotním postižením a žákům se zdravotním znevýhodněním integrovaným ve školách a školských zařízeních, žákům se zdravotním postižením a žákům se zdravotním znevýhodněním ve školách, třídách, odděleních nebo ve studijních skupinách a upravenými vzdělávacími programy, žákům se zdravotním postižením v základních školách speciálních a dětem s hlubokým mentálním postižením.“ (https://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlasky-ke-skolskemu-zakonu).

Rodina s dítětem se zrakovým postižením spolupracuje nejen se školou, ale i se speciálněpedagogickým centrem. SPC velmi často kontaktuje jako první škola, protože má zájem se informovat o podmínkách, které by měla nastavit pro kvalitní a podnětné prostředí pro dítě se zrakovým postižením. Škola většinou takto náročnou situaci řeší poprvé. Je také pravděpodobné, že základní škola v menším městě či obci do budoucna znovu tuto situaci nezažije. Je proto na vedení školy a empatických učitelích, vyjít rodině s dítětem se zrakovým postižením vstříc. Je to výzva pro samotné pedagogy, vzdělávat se dále ve svém oboru, rozšířit si obzory a posunout se ve své pedagogické profesi. Jejich nový náhled jistě pomůže i dětem zdravým, které navštěvují běžnou základní školu. SPC pomáhá s podpůrnými opatřeními, poradí s vypracováním individuálního vzdělávacího plánu a jeho naplněním. SPC dokáže zajistit speciální kompenzační pomůcky pro zrakově postižené, zapůjčí například pichtův psací stroj. Nezastupitelnou roli SPC hraje i v zajišťování učebnic a knih, které jsou psány v braillově písmu a map, které jsou reliéfní – haptické. Knihy samo SPC většinou nenakupuje, získává je třeba darem od rodičů, jejichž dítě už určitou učebnici, knihu v braillském písmu nepotřebuje. Přepis učebnic je velice nákladný, proto by byla škoda, kdyby ji využilo pouze jedno dítě, a potom by učebnice ležela nevyužitá. Jakým způsobem získala učebnici rodina? Bývají dvě možnosti, první, že rodiče dítěte se zrakovým postižením učebnici sami přepsali na pichtově psacím stroji nebo zadali tisk učebnice specializované tiskárně a tisk v braillském písmu uhradili (jsou to tisíce korun za jednu učebnici).

2.3 Pedagogicko-psychologická poradna

Jak uvádí vyhláška č. 72/2005 Sb. Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) v § 5:

„Poradna poskytuje služby pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství a pedagogicko-psychologickou a speciálně pedagogickou pomoc při výchově a vzdělávání žáků. Činnost poradny se uskutečňuje ambulantně na pracovišti poradny a návštěvami zaměstnanců právnické osoby vykonávající činnost poradny ve školách a školských zařízeních. Poradna zjišťuje pedagogicko-psychologickou připravenost žáků na povinnou školní docházku a vydává o ní zprávu a doporučení. Zjišťuje speciální vzdělávací potřeby žáků škol a na základě výsledků psychologické a speciálně pedagogické diagnostiky vypracovává doporučení s návrhy podpůrných opatření pro žáka. Vydává zprávu a doporučení podle jiného právního předpisu za účelem stanovení podpůrných opatření na základě posouzení speciálních vzdělávacích potřeb žáka nebo mimořádného nadání žáka. Vydává zprávu a doporučení podle jiného právního předpisu k zařazení žáka do školy, třídy, oddělení nebo studijní skupiny zřízené podle § 16 odst. 9 školského zákona nebo zařazení nebo převedení do vzdělávacího programu odpovídajícího vzdělávacím potřebám žáka. Provádí psychologická a speciálně pedagogická vyšetření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky mimořádně nadané. Poskytuje žákům přímou speciálně pedagogickou a psychologickou intervenci. Poskytuje poradenské služby žákům se zvýšeným rizikem školní neúspěšnosti nebo vzniku problémů v osobnostním a sociálním vývoji; jejich zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům vzdělávajícím tyto žáky poskytuje poradenské služby zaměřené na vyjasňování osobních perspektiv žáků. Poskytuje poradenské služby žákům z odlišného kulturního prostředí a s odlišnými životními podmínkami. Poskytuje metodickou podporu škole a školskému zařízení při poskytování poradenských služeb a podpůrných opatření) poskytuje žákům kariérové poradenství. Poskytuje informační, konzultační, poradenskou a metodickou podporu zákonným zástupcům žáka. Prostřednictvím metodika prevence zajišťuje prevenci rizikového chování, realizaci preventivních opatření a koordinaci školních metodiků prevence.“ (https://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlasky-ke-skolskemu-zakonu)

Návštěvu pedagogicko-psychologické poradny podstoupí rodiče a dítě se zrakovým postižení, pokud je potřeba vyjádření například k nástupu do mateřské nebo později základní školy nebo

rodiče dítěte žádají odklad povinné školní docházky. Často se jedná o jednu návštěvu v PPP a závěr z „vyšetření“ bývá podle požadavku rodičů. Jestliže již dítě se zrakovým postižením navštěvuje mateřskou školu, vyžádá si pedagogicko-psychologická poradna vyjádření učitelek mateřské školy. S vypracovaným vyjádřením jsou rodiče seznámeni, podepíší převzetí vyjádření z mateřské školy. Většinou je rodiče sami v PPP předávají. Je jasné, že pohled rodičů na vlastní dítě nemůže být objektivní.

Do pedagogicko-psychologické poradny nejvíce přicházejí děti, kde je jakékoli podezření z „normality“, když ještě není stanovena příčina potíží nebo diagnóza. Jestliže dítě z neznámého důvodu vybočuje při vzdělávání a výchově. Nejčastěji vychází podnět k vyšetření ze strany mateřské školy. Pak se jedná o více jak jednu návštěvu v PPP, dítě podstupuje šetření. Odborníci speciálními testy zjišťují příčiny výkyvů a obtíží.

2.4 Škola, pedagogičtí pracovníci a rodina

Jasná pravidla činnosti a zaměření asistenta pedagoga udává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, a to vyhláškou č. 27/2016 Sb. § 5:

„(1) Asistent pedagoga poskytuje podporu jinému pedagogickému pracovníkovi při vzdělávání žáka či žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v rozsahu podpůrného opatření. Asistent pedagoga pomáhá jinému pedagogickému pracovníkovi při organizaci a realizaci vzdělávání, podporuje samostatnost a aktivní zapojení žáka do všech činností uskutečňovaných ve škole v rámci vzdělávání, včetně poskytování školských služeb.

(2) Asistent pedagoga pracuje podle potřeby s žáky třídy, oddělení nebo studijní skupiny podle pokynů jiného pedagogického pracovníka a ve spolupráci s ním.

(3) Asistent pedagoga, k jehož činnosti jsou stanoveny předpoklady v § 20 odst. 1 zákona o pedagogických pracovnících, zajišťuje zejména

a) přímou pedagogickou činnost při vzdělávání a výchově podle přesně stanovených postupů a pokynů učitele nebo vychovatele zaměřenou na individuální podporu žáků a práce související s touto přímou pedagogickou činností,

b) podporu žáka v dosahování vzdělávacích cílů při výuce a při přípravě na výuku, žák je přitom veden k nejvyšší možné míře samostatnosti,

c) výchovné práce zaměřené na vytváření základních pracovních, hygienických a jiných návyků a další činnosti spojené s nácvikem sociálních kompetencí.

(4) Asistent pedagoga, k jehož činnosti jsou stanoveny předpoklady v § 20 odst. 2 zákona o pedagogických pracovnících, zajišťuje zejména

a) pomocné výchovné práce zaměřené na podporu pedagoga zvláště při práci se skupinou žáků se speciálními vzdělávacími potřebami,

b) pomocné organizační činnosti při vzdělávání skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami,

c) pomoc při adaptaci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na školní prostředí,

d) pomoc při komunikaci se žáky, zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází,

e) nezbytnou pomoc žákům při sebeobsluze a pohybu během vyučování a při akcích pořádaných školou mimo místo, kde škola v souladu se zápisem do školského rejstříku uskutečňuje vzdělávání nebo školské služby,

f) pomocné výchovné práce spojené s nácvikem sociálních kompetencí žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

(5) Jednomu žákovi nelze doporučit současně více než jedno podpůrné opatření spočívající ve využití asistenta pedagoga. Asistent pedagoga uvedený v odstavci 3 může za tím účelem zajišťovat i činnosti uvedené v odstavci 4.“ (https://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlasky-ke-skolskemu-zakonu)

„Základním úkolem asistenta je vést svěřené dítě, pokud možno k co největší samostatnosti tak, aby samo dokázalo zvládnout co nejvíce činností bez pomoci druhé osoby, jako to zvládají jeho vrstevníci. To znamená učit dítě všem potřebným dovednostem, procvičovat je, po nácviku již pouze kontrolovat jejich provádění, nepomáhat více, než je nezbytně třeba.“ (Baslerová a kol., s. 21)

I když MŠMT svojí vyhláškou č. 27/2016 Sb. přesně definuje náplň práce asistenta pedagoga, ne všichni asistenti pedagoga vědí přesně, co a jakým způsobem mají dělat. Přitom jejich informovanost, znalosti, a především jistotu v jejich povolání bereme jako samozřejmost. Činnost asistenta pedagoga zásadně přispívá k rozvoji a samostatnosti dítěte se zrakovým postižením. Situace jistě úzce souvisí se vzděláním a následným dalším studiem na pozici asistenta pedagoga. Povinností je již vzdělání středoškolské s maturitou. A jestliže vzdělání nesouvisí s pedagogickým zaměřením, je třeba dokončit ještě akreditovaným kurzem na asistenta pedagoga. Jenže nabídka kurzů je dost různorodá. Existují kurzy několika týdenní, ale také kurzy, které trvají i dva roky s povinnou praxí ve školství. Výsledek je na oko pořád stejný – asistent pedagoga, ale praxe ukazuje, že rozdíl je značný. Pro dítě se zrakovým postižením je důležité, aby jej vedl odborník, úplně nejvhodnější by byl speciální pedagog s vysokoškolským vzděláním. Tato možnost je hlavně z finančních důvodů méně častá, výjimečná.

Neopomenutelný faktor v práci asistenta pedagoga je také zapálenost pro tuto činnost. Empatie a chuť se neustále vzdělávat, být kreativní a ochotný spolupracovat s pedagogem a rodinou dítěte se zdravotním postižením. Někdy spolupráce nemusí nefungovat, protože si zúčastněné osoby tzv. „nepadnou do oka“. Rodina či škola může zajistit jiného asistenta pedagoga a vzdělávání a výchova může probíhat skvěle.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Realizace praktické části

K zajištění rozhovorů pro praktickou část této bakalářské práce bylo osloveno osm osob se zrakovým postižením. Hlavním kritériem ve výběru oslovovaných bylo zrakové postižení, ale nejtěžšího stupně čili nevidomost. Tedy osoby nevidomé již v době nástupu do mateřské školy. I zde se nám výběr možných kandidátů zúžil. Protože řada osob se zrakovým postižením nemá nejtěžší stupeň postižení nebo o zrak přišla v pozdějším věku.

Kontaktování těchto osob probíhalo na dálku s využitím počítačových technologií. Dle preference konkrétní technologie jednotlivými uživateli. Jednalo se o Skype a Messenger.

Šest oslovených osob souhlasilo s rozhovorem. Jedna osoba vyjádřila nejistotu, jestli si pamatuje zážitky z dětství. Tato osoba se necítila jako vhodný kandidát na poskytnutí rozhovoru o mateřské škole a počátcích školy základní. Poslední osmá osoba se vůbec zpětně neozvala, nereagovala.

3.1 Současný stav

V současné době je všech šest rozhovorů úspěšně ukončeno. Nahrané rozhovory jsou převedeny do písemné podoby a zanalyzovány. Jednotlivé otázky a odpovědi na ně jsou přiřazeny do bloků bakalářské práce. Bloky praktické části odpovídají konkrétnímu tematickému zaměření.

3.2 Cíl bakalářské práce

Cílem této bakalářské práce bylo zodpovězení otázky: Zdali by naši participanti volili opět stejnou základní školu, pro kterou se jejich rodina rozhodla před lety. Kdyby měli novou možnost výběru, samozřejmě s informacemi, které již svými zkušenostmi získali.

Na uvedený cíl lze navázat případným zodpovězením dalších s tématem souvisejících otázek.

3.3 Metodologie výzkumu

Vzhledem k cíli bakalářské práce a citlivému osobnímu tématu byla zvolena metoda rozhovoru. Rozhovory proběhly s jednotlivými participanty individuálně. Každý rozhovor byl veden v jiný den. Termín rozhovorů byl přizpůsoben časovým možnostem participantů.

Rozhovor byl řízený, zaměřený na předem zadané téma a organizovaný, částečně standardizovaný. Nebylo sice striktní pořadí otázek, ovšem bylo zapotřebí předem připravené

otázky zodpovědět v celém rozsahu. K rozhovoru byly použity uzavřené, ale i otevřené otázky. Pro ujištění se správného pochopení odpovědi docházelo také k parafrázování odpovědi a k položení následující otázky. Parafrázováním byla zároveň udržena koncentrace zúčastněných.

Neutrálním zahájením rozhovoru byla navozena pohodová atmosféra. Proběhl souhlas participanta s rozhovorem a jeho nahráváním. Rozhovor byl zaznamenán na diktafon v mobilním telefonu. Později byla nahrávka převedena do počítače pro snadnější přístup a zálohování.

Přepsané otázky a odpovědi byly postupně analyzovány a zařazeny do jednotlivých bloků této bakalářské práce.

4 Vyhodnocení rozhovorů

Rodina a dítě se zrakovým postižením

Rozhovory poskytly dnes již dospělé osoby. Jedná se o pět mužů a jednu ženu. Nerovnoměrný počet mezi muži a ženami je naprosto náhodný. Nejstarší participant je narozen v roce 1986 a nejmladší participant se narodil v roce 2002.

Díky našim participantům nahlížíme do doby, kdy nebylo jednoduché pro rodinu s dítětem se zrakovým postižením získávat informace. Představa, co diagnóza nevidomost u dítěte znamená a jaké vyhlídky může ukazovat budoucnost byla stresující. Dostupnost informací a pomoci nebyla zdaleka taková, jaká je v současné době. Kdy určité pomůcky a dostupnost péče bereme za samozřejmé. Většinu informací se v té době rodiny mohly dozvědět od očních lékařů, kteří sdělili závažnou diagnózu. Při sdělování tak závažné diagnózy probíhá rodičům tolik myšlenek v hlavě, že není v lidských silách, uchovat všechno důležité v paměti. A právě proto byly našim participantům pokládány otázky týkající se spolupráce s ranou péčí či speciálněpedagogickým centrem. Díky spolupráci nezůstala rodina s dítětem se zrakovým postižením úplně sama. S důležitými a potřebnými otázkami se obraceli na tato uvedená centra.

Co se týká všedního života rodiny s dítětem se zrakovým postižením, mnoho věcí je zcela jinak oproti běžným rodinám. Rodina je zaměstnána odlišnými otázkami ve svém fungování. Rodina je vyčerpána častými kontrolami u lékařů či hospitalizací v nemocnicích, konzultacemi u odborníků, cestováním. Tyto záležitosti rodinu také finančně zatěžují. V těchto těžkostech je ve „výhodě“ rodina, která má pouze dítě se zrakovým postižením. Může se dítěti věnovat a celý chod domácnosti přizpůsobit dítěti. Složitější situace nastává, má-li dítě se zrakovým postižením sourozence, kterému se chce rodina pochopitelně též věnovat. Nejlépe ve stejné kvalitě, čehož při sebelepší snaze nemůže dosáhnout. Na druhou stranu je sourozenec pro dítě se zrakovým postižením neuvěřitelným darem. Sourozenci se mohou vzájemně podporovat a motivovat k lepším výkonům.

V rodině je většinou otec, který zajišťuje finanční stránku. Matka vede domácnost a péči o dítě se zrakovým postižením. Během rozhovorů nezáměrně vyplynulo i to, jak byli a jsou rodiče našich participantů obětaví lidé. Jak své děti milují a nehledí na své pohodlí.

Všichni participanti odpověděli, že jejich rodiny spolupracovali buď s ranou péčí nebo speciálněpedagogickým centrem či postupně s oběma organizacemi. Kvůli spolupráci

a maximální podpoře dítěte pravidelně dojížděli desítky kilometrů každý týden. Získávali nové informace a seznamovali se s braillským písmem.
Dva participanti se zmínili, že se jejich rodiny přestěhovaly právě kvůli lepší dostupnosti mateřské a základní školy pro zrakově postižené. Stěhování proběhlo mezi naprosto odlišnými kraji. Stěhování bylo jistě nelehké rozhodování.
Jeden participant uvedl, že jej matka dopravovala do mateřské školy pro zrakově postižené. Za zmínku stojí, že jedna cesta byla 200 km daleko. Dojížděli vlakem a matka tak v jednom týdnu urazila vlakem 800 km. Dítě se zrakovým postižením bylo ubytováno během týdne na internátu při mateřské škole. Na otázku, jak zvládali odloučení participant uvedl: „... nic jiného nám nezbývalo...“ Než participant nastoupil na základní školu pro zrakově postižené, rodina se přestěhovala, aby se vyhnula náročnému dojíždění a pobytu na internátu.

Mateřská škola a učitel

Mateřská škola a její působení ve výchovně-vzdělávacím procesu má svoji roli. Zvláště pro rodiny s dětmi se zrakovým postižením je nezastupitelná. Vezmeme-li v úvahu důležitost „pouhého“ setkávání se dětí v kolektivu.
V každé rodině nastává čas, kdy je třeba se rozhodnout pro nástup dítěte do mateřské školy. Čas i důvody nástupu do mateřské školy bývají v každé rodině rozličné.
Nejprve se věnujeme časovému rozhraní. Tedy věku, ve kterém jednotlivé osoby jako malé děti nastoupily do mateřské školy. Dva participanti zahájili docházku do mateřské školy ve třech letech. Další dva ve čtyřech letech a jeden se také přiklání k možnosti nástupu v tomto věku. Jedna osoba uvedla, že do mateřské školy nastoupila až v pěti letech.

Co se týká důvodu zahájení docházky do mateřské školy.
Dva participanti neví přesné důvody pro nástup do mateřské školy, ale předpokládají, že důvodem bylo zapojení do kolektivu. Tři participanti jsou si jisti, že hlavním důvodem bylo jejich zapojení do kolektivu. Poslední participant se přiklání k zapojení do kolektivu, ale k tomu navíc uvádí: „Nevím, no tak asi chtěli, abych se nějak setkávala více s nějakýma dalšíma dětma, protože jsme se přestěhovali do Prahy a tam jsme třeba neznali tolik lidí a tak. A taky jsem se doma už nudila. Mamka mi říkala a trošku si to i pamatuju, že jsem se doma nudila a pořád jsem chtěla po ní nějaké úkoly, aby mi dávala, protože mě to prostě nebavilo jen s ní doma.“

Nevidomé dítě dosáhlo určitého věku k nástupu do mateřské školy. Rodiče viděli nutnost kolektivu pro své dítě a přicházela na řadu další důležitá otázka. Správná volba typu mateřské školy, s tímto související také dostupnost. Možnosti byly většinou tři, a to mateřská škola běžného typu, speciální mateřská škola nebo mateřská škola pro zrakově postižené. Rozhodování, jakou mateřskou školu a jak daleko od domova bude nevidomé dítě navštěvovat, bylo zásadní. Protože od správné volby se odvíjela pozitivně nebo negativně nakročená budoucnost nevidomého dítěte. Se spokojeným dítětem související pohoda v rodině, a naopak s nespokojeným dítětem narůstající stres v rodině.

Rodiče třech našich participantů se rozhodli pro mateřskou školu běžného typu. Jeden participant navštěvoval mateřskou školu pro zrakově postižené. Dva participanti zahájili docházku do mateřské školy pro slabozraké děti. Ale nebyli s těmito mateřskými školami spokojeni. Rodiče posledního participanta nespokojenost vyřešili přestupem do mateřské školy pro zrakově postižené. „Myslím, že jsem se určitě těšila, že jak jsem…. Vlastně já jsem prvně chodila do jiné mateřské školy, tam to nebylo úplně dobré, tam se..., tam je sice školka jako pro slabozraké snad, ale brali tam i nevidomé. Ale ta paní učitelka se tam ke mně nechovala zrovna hezky. Myslím, že dokonce, když šli někam na výlet, tak mě nechtěli vzít s sebou. Já nevím, v jakém časovém horizontu to bylo, protože to mi byly tři roky, nepamatuju si to moc přesně... Ale potom mě mamka přehlásila na Hradčany tam do školky a tam to bylo mnohem lepší, tam jsem se fakt těšila. To jsme měli úžasnou paní učitelku, takže myslím si, že jsem měla, proč tam těšit.“

V mateřské škole jsou důležití spolužáci a komunikace s nimi. Významnou úlohu má učitel a činnosti, kterými dokáže děti zaujmout.

Na otázku, zda oslovené osoby měly a pamatují si ve třídě pouze intaktní spolužáky nebo i spolužáky se zdravotním postižením odpověděly takto: Dva participanti měli ve třídě pouze zdravé spolužáky. Jeden je se spolužáky v kontaktu do současnosti: „Samozřejmě, vzhledem k tomu, , že to bylo tady u nás na menším městě, tak s některými jsem v kontaktu do dneška.“ Jeden participant si pamatuje, že měl ve třídě mimo zdravé spolužáky také jednoho se sluchovým postižením. Jeden uvedl, že spolužáky pouze se zrakovým postižením. Předposlední se k otázce vyjádřil: „Co vím, vyloženě úplně nevidomý jsem tam byl jenom já a ten zbytek... to byly děti…. se šilhavostí nebo minimální zrakové vady.“ Poslední participant sdělil: „Jo, tam moc zdraví nebyli, i když to tak vezmu, pár se jich objevilo, protože tam třeba jak tam chodily zdravotně postižené i třeba trochu mentálně děti, tak jejich rodiče tam šoupli ty svoje. Ať s nima nemusí třeba komplikovaně přejíždět přes celou Prahu. Takže tam chodila jedna zdravá holčička a pak ještě jeden celkem zdravý kluk, který taky

viděl špatně, ale zas málo šatně, aby tam mohl být dlouho. Takže potom vlastně musel přejít do jiné mateřské školky. I ta holka druhá taky musela pak odejít, protože byla zdravá a do školy už tam chodit nemohla. Takže vlastně dva tam byli.“
Z výše zapsaných odpovědí se dá lehko odhadnout, o jaký typ mateřské školy šlo.

Z činností v mateřské škole si participanti vybavují především hudební výchovu, zpívání. Jeden participant si ihned vybavil hru na flétnu a druhý logopedii. Jeden participant si vzpomněl, že v mateřské škole navlékal, modeloval a zmínil i vycházky ven.
„Mamka mě tam hnedka nevím, jestli v těch třech letech, ale asi jo, přihlásila na prostorovku, jakože na prostorovou orientaci, abych se naučila prostě chodit aspoň v prostoru té školy, takže tam jako jsme se toho učili hodně. Nevím, co to bylo… třeba taková hra prostorové pexeso. A to se hrálo tak, že se doprostřed místnosti rozmístily nějaké věci a bylo to označené pípákama, myslím ta středová místnost, a i ty rohy… Ty děti měly rohy a tam si vždycky ukládaly věci, které našly v tom středu v tom pexesu a vždycky se chodilo, aby se naučily orientovat v té místnosti, tak se chodilo od toho středu k těm rohů a každý měl jiný zvuk toho pípáku, aby tam trefil. To byla docela dobrá hra. A ve školce, no ve školce jsme určitě nějak cvičili, a pak jsme třídili korálky a takové to, že přebíráte čtverečky od koleček, abyste si v tom zdokonalila jemnou motoriku a potom určitě takové to, já nevím, jestli jste to někdy viděla, takový ten šestibod, ale že to nejsou puntíky nebo nějaké čudlíky, ale jsou to zvířátka a tvary – houbička, myslím, že nějaký panáček a džbánek a podle toho se taky učily pozice na tom šestibodu. Pak ke konci, já, protože jsem měla odklad kvůli tomu, že jsem byla malá a nějak nebyla úplně ideální kombinace dětí mezi kterou bych přišla, tak pak se mnou dělala ta paní učitelka hodně i brailla. Učila mě některá ta písmenka, to si pamatuju. Že i tohle mě učily a jakože spousta věcí tam byla, všechno bych neřekla, že nám pouštěly pohádky před spinkáním a tak.“
Otázku na tvoření v mateřské škole participant číslo 1 zodpověděl: „Pak tvoření, to mi moc nešlo. Upřímně, já jsem na tohle levej, na tyhle věci. Akorát jo..., učili jsme se tam i psát do písanek a tady ty věci, ale to mě taky moc nelákalo. Jednou jsem si to vyzkoušel něco kreslit, ale moc mě to nebavilo, ale činnosti tam nějaký byly.“ Navazovala otázka, jestli se našeho participanta snažili do neoblíbených výtvarných činností zapojit? Odpověděl: „Hodně, no, ale bohužel se jim to většinou nepovedlo.“
Ostatní participanti si přímo na výtvarné činnosti nevzpomínali.

U osob se zrakovým postižením je obzvlášť nepostradatelné vedení k samostatnosti v prostorové orientaci. Naučit se orientovat v místech, kde se pohybují je přínosné. Osoby jsou samostatnější, jistější v pohybu, věří si a mohou se učit další navazující dovednosti.
Participanti byli také vedeni k učení prostorové orientace v mateřské škole. Většina uvádí, že je orientaci v prostoru učily učitelky mateřské školy. Participant číslo 1 uvedl: „Na mateřský školce jsem byl trošku zmatkař. Tam jsem se to učil tak nějak… no, učil..., věděl jsem, kde je třída, kde je umývárna. Učitelky i ta moje první asistenta mě to učily a ta druhá, ta mě toho potom naučila víc, bych řekl."
Participanti číslo 2, 3 a 4 řekli, že ze začátku potřebovali dopomoc v orientaci. Později se naučili pohybovat sami po třídě a umývárně v mateřské škole a stálou dopomoc nepotřebovali.
Participant číslo 5 k doprovodu v mateřské škole řekl: „Tam ne, tam to bylo všechno uzpůsobené. Tam jsme chodívali sami normálně."
Participant číslo 6 uvedl, že jej učili speciální pedagogové s využitím her.

Pro někoho však může i neustálý doprovod znamenat zvýšený stres a snížení sebedůvěry. Stálý dohled dospělé osoby ovlivňuje přirozené navazování kontaktů a možnosti komunikace s vrstevníky. Taková dopomoc se stává nevyžádaná. Přáli si participanti stálý doprovod a dopomoc?
Jeden participant odpověděl: „Ze začátku jsem si doprovod přál hodně, protože jak jsem říkal, jak jsem avizoval, že jsem byl zmatkař, děsnej. Kde je to, kde je…. vůbec jsem nevěděl co."
Čtyři participanti se shodli, že si přáli a využili doprovod ze začátku, než se seznámili s prostorem.
Jeden participant řekl, že doprovod nebyl nutný.

Vzniklý vztah dítě, rodina a mateřská škola musí fungovat ke spokojenosti všech zúčastněných.
Jak vnímali naši participanti mateřskou školu a těšili se do mateřské školy?
Participant číslo 1 odpověděl: „Já jsem to ani moc nevnímal, takže jsem se ani netěšil ani nebál. Prostě jsem to vnímal v klidu, relativně. Víceméně jsem spíš tak nějak se tam..., prostě jsem se moc s tím kolektivem ne... Jo, občas jsme si hráli takhle na hřišti, ale jinak moc…, jako jsem si spíš někam zalezl a poslouchal něco, než abych tam byl."
Dva participanti odpověděli, že se určitě těšili.

Participant číslo 3 řekl: „Myslím, že to byly takové smíšené pocity. Na jednu stranu jsem se těšil, na druhou stranu jsem nevěděl, do čeho jdu.“
Participant číslo 4: „Těšil jsem se, protože to bylo zrovna ve školce, kde celkem ke mně přistupovali dobře.“
Participant číslo 5 reagoval jednoznačným: „Ne.“

Naši participanti prošli předškolním vzděláváním. Byli obohaceni o společnost nového kolektivu, poznávání se s vrstevníky, učiteli. Rozšířili své vědomosti a dovednosti. V této chvíli nastal pro rodinu znovu okamžik získávání informací, rozhodování a volby základní školy.

Základní škola a učitel

Nástupu do první třídy předchází tradičně zápis. Zápis je pro rodinu slavnostní událostí. Paní učitelky promluví s rodiči a dítětem. Stejně jako intaktní děti prochází i zrakově postižené dítě jistou zkouškou. Děti se mohou samostatně projevit a zarecitovat připravenou báseň nebo zazpívat píseň. Nejčastěji děti plní úkoly podle požadavků učitelů. Děti se zrakovým postižením třídí geometrické tvary, počítají, doplňují děj pohádky nebo příběhu a podobně. S velkou pravděpodobností děti se zrakovým postižením prošly vyšetřením ve školském poradenském zařízení a zápis je formalitou.
Pokud dítě se zrakovým postižením navštěvovalo běžnou mateřskou školu a rodina byla spokojena, je předpoklad, že dítě půjde k zápisu na běžnou základní školu. Stejně tak platí úvaha o speciální základní škole. Mohou však zasáhnout i jiné okolnosti, které ovlivní výběr základní školy.
Participant číslo 1 uvedl: „Původně se uvažovalo o speciální, ale potom se rozhodlo, že mě dají na tu integraci, že to budu mít blíž. Protože do speciální původně se uvažovalo do Prahy, což je blbost, to je daleko a jak bych se tam taky s mojí komunikací orientoval. Takže pak volili integraci. Protože to je poblíž, já to mám blízko. Docházel jsem na běžnou a vlastně si myslím, že to byla celkem i dobrá volba. I když tam ten kolektiv taky nebyl občas kdoví jaký. Ale jo, některý lidi tam byli fajn. A vzpomínám na ně.“
Rodiče participanta číslo 2 automaticky volili základní školu pro zrakově postižené.
Běžnou základní školu zvolili rodiče participantovi číslo 3 a důvod: „Hlavně dostupnost, protože to byla škola, která byla ve stejném městě jako bydlíme. Bylo to nějakých 300 metrů od domu.“

Participant číslo 4 uvedl, že rodiče zvolili základní školu pro zrakově postižené. Zde je zajímavé, že tento participant navštěvoval běžnou mateřskou školu v místě bydliště. Rodina byla s přístupem mateřské školy k dítěti spokojena, přesto se rozhodli pro změnu. Rozhodnutí rodiny zásadně ovlivnil v té době nedostatek asistentů pedagoga.

Participant číslo 5 si posteskl, že rodiče bohužel volili běžnou základní školu. Slovo bohužel zaskočilo, proto následovala otázka bližšího vysvětlení důvodů této volby, dostupnost?

Odpověď zněla: „Dá se říct, abych byl blíž doma, ne na intru. Já jsem taky nechtěl na intr a byla možnost integrace."

Participant číslo 6 pokračoval ve vzdělávání na škole pro zrakově postižené: „Oni totiž (rodiče) … Říkali mi, že je k tomu vedlo to, že měli o mě trošku strach. Tím, jak je Praha velké město a děti potřebují asistenta, pokud jdou na normální základku. Tak měli trošku strach, aby mě ten asistent jako neupozaďoval. Aby to nedopadlo tak, že tím, že budu mít toho asistenta, tak uvidím, že ten člověk to za mě udělá, tak si budu za sebe nechávat udělat všechno a budu nesamostatná. Že mě bude ten asistent upozaďovat tím, že bude pořád se mnou a tím pádem se se mnou nebudou chtít bavit ostatní děti ze třídy. Spíš si myslím, že z tohodle měli trošku strach. Že kdyby to bylo třeba někde v menším městě, tak by to asi udělali jinak, protože tam se dá třeba domluvit s tím člověkem a můžete i ovlivnit, kdo bude dělat Vašemu dítěti asistenta, ale takhle to těžko poznáte. Hlavní byl tenhle důvod, abych se naučila být nějak samostatná."

Z výše uvedených odpovědí je patrné, že vliv na volbu typu základní školy neměla pouze vzdálenost školy od bydliště.

Většina dětí se na základní školu velice těší, také proto zůstávají v paměti vzpomínky nebo alespoň útržky zážitků.

Participant číslo 1 vzpomínal: „To už si pamatuju. Pamatuju si i ten první den, když jsem nastupoval do první třídy, to bylo docela dobrý. Ty začátky, to bylo hodně pestrý, řekl bych. Takže ty si vybavuju naprosto dokonale. Našel jsem si kamaráda, a hlavně jsme měli bohatý program, že jsme furt někam chodili na nějaký poznávací vycházky nebo do kina jsme chodívali."

Participant číslo 2 si pamatuje, že v základní škole pokračoval s kamarády, které znal již z mateřské školy.

Participant číslo 3 si také vybavil své začátky v základní škole. Aby mohl nastoupit do integrace, byla třída uzpůsobena sníženým počtem žáků, a to na 13. Vedení školy takto reagovalo, aby vyšlo co nejvíce vstříc. A kamarádi: „Přešli ze školky a tam to bylo právě ještě

tak, že tam byly děti kamarádů od rodičů. Nebyl problém, najít kamarády a potom se postupně přidávali i další.“

Participant číslo 4 si vzpomíná na začátky v základní škole zběžně. Snažil se od začátku se všemi vycházet.

Odpověď u participanta číslo 5 vysvětluje, proč v předchozí otázce reagoval na volbu školy slovem „bohužel“: „Trošku v první třídě jo, děti, co byly, že učitelka, která mě měla, měla vystudovanou speciální pedagogiku. I když se jako speciální pedagog vůbec nechovala. Dokonce naváděla děti, aby si mě nevšímaly.“

Důvod jejího chování? Odpověď: „Já nevím.“

Participant číslo 6 vzpomínal: „No, já myslím, že jsem měla kamarády. My jsme měli moc fajn paní učitelku v první třídě. Vlastně to byla bohužel jenom první půlka první třídy, to mě trošku zbrzdilo. To bylo trošku smutné, protože já jsem se naučila písmenka docela rychle. Já jsem vlastně už o Vánocích uměla celou abecedu, ale bohužel se potom stalo, že ta učitelka šla na mateřskou, a pak tam přišla nová paní, která nikdy předtím nevidomé neučila. Nebo neměla vůbec ani zkušenosti a moc ji ani nestihli podle mě doškolit. Takže moc nevěděla, jak jako učit, a tím pádem mě hrozně upozadila to, že jsem už něco uměla a ona jela pomalu a nezohledňovala to, že jako já toho třeba umím víc. Což třeba zrovna tady v těhdle speciálních školách, tím, že je málo dětí, tak se dá udělat, pokud ten člověk chce, ale ona to moc neuměla.“

Těžko usuzovat, jak by se naši participanti rozhodli, kdyby mohli vrátit čas a zopakovat výběr základní školy. Všichni mají již informace, zkušenosti a nadhled. Nikdo jiný nedokáže lépe odpovědět než oni sami.

Participant číslo 1 se zasmál: „V dobrém, asi jak v čem, možná bych se chtěl vrátit do té doby, kdy jsem…. možná bych se chtěl vrátit, no, já mám takovou vizi, že bych se chtěl vrátit možná tak do osmý devátý třídy, ale do toho zbytku... No možná i do třetí, čtvrtý, protože tam to bylo opravdu velmi dobrý. To mě tenkrát všechno bavilo, byla výborná komunikace jak se spolužákama, tak s pedagogama, ale jinak… V podstatě ano, ale… některý věci bych si odpustil, ale některý ne. To je těžká otázka.“

Participant číslo 2 reagoval takto: „Vzpomínám na ni v dobrém a myslím, že by byla stejná volba.“

Participant číslo 3 uvedl: „Určitě, volba by byla úplně stejná. Já si myslím, že ta integrace mi dala hodně do života. Hlavně ohledně socializace s ostatními.“

Participant číslo 4 řekl: „Ano, volba by byla stejná.“

Participant číslo 5 jednoznačně uvedl: „Ne, ani náhodou.“ Tento participant prošel šikanou ze strany spolužáků. Učitelé byli laxní, nezasáhli.
Následovala otázka, co vedení školy, ředitel? Odpověď: „Ředitel, tak ho máte tady, tak co? Buďte rádi, že ho tady máte integrovaného...“
Rodiče se snažili tu situaci řešit, ale nebyla odezva? Participant reagoval: „Nebyla ta vůle z druhé strany“.
Sám participant nechápe, jak to mohl na základní škole vydržet celých devět roků. Dodal: „Důsledky si nesu do dneška, ve snech, nechodím sám ven, co chcete...“
Bojíte se? „Ano.“
„Za mě určitě speciálka.“
Participant číslo 6 rozmýšlel: „No, to je dobrá otázka…. Asi v dobrém na ni vzpomínám, asi jo. Mě to hrozně naučilo, že ono to, že jsem chodila do speciální školy mělo i spoustu nevýhod. Že tam byly i děti, i vlastně ve třídě jsem neměla nikoho, kdo by byl…. No, jak to říct, byly tam buď autisti nebo děti, které…. já nechci být namyšlená, ale nabyly moc inteligentní nebo byly trošku mentálně postižení nebo tak… takže jsem tam neměla ty pro mě plnohodnotné kamarády. Takže to pro mě bylo v určitém věku docela složité, že jsem to nezvládala dobře psychicky a tak. Ale zase, když to beru zpětně, tak mě to i naučilo, že díky tomu umím pracovat i třeba s těma autistickýma dětma. A mám zkušenosti, které bych možná, kdybych byla na normální základce asi nenačerpala, i když možná zase v jiné podobě.
Ale určitě to byla dobrá zkušenost a asi bych…. asi bych volila stejně nebo kdybych byla na vesnici asi bych chtěla chodit do nějaké malé normální základky, ale takhle když jsem byla v Praze… asi to byla dobrá zkušenost.“

Asistent pedagoga

Asistent pedagoga je „pravou“ rukou učitele a prostředník v komunikaci mezi rodinou a školou. Je podstatné, aby si všichni zúčastnění rozuměli a spolupracovali ve prospěch zrakově postiženého dítěte.
Jeden participant měl svého asistenta pedagoga od mateřské školy. Ostatní participanti asistenta pedagoga v mateřské škole neměli.

Získání asistenta pedagoga nebylo v dřívějších letech samozřejmostí. I někteří naši participanti zmiňovali, že výběr základní školy ovlivnila i nemožnost získat asistenta pedagoga. Tato pracovní pozice nebyla v povědomí a asistentů bylo málo. V malých

vesnických školách nejsložitější proces. Asistenta získat, aby dojížděl z města, a ještě zajistit financování. Už vůbec se nemohlo uvažovat o plném pracovním úvazku. Většinou asistent pracoval na poloviční úvazek a finančně nedoceněn.

Tři participanti uvedli, že neměli ani v základní škole asistenta pedagoga. Zde byl důvod jasný, všichni tři participanti se vzdělávali na základní škole pro zrakově postižené.
Jeden participant měl svého asistenta pedagoga už od mateřské školy a společně prošli až do deváté třídy. Tento asistent byl druhý v pořadí, kdy vystřídal předchozího asistenta.

Ne vždy mělo zrakově postižené dítě svého asistenta pedagoga po celou dobu výuky.
Participant číslo 3 měl svého asistenta pedagoga až od druhého stupně základní školy a uvedl: „Byl přítomný jenom v některých hodinách. Přestávky se mnou vůbec nebyl. Jenom předměty, kde jsem to potřeboval viz geometrie a takové věci."
Pravidlem není ani stálost jednoho asistenta. Nestihne vzniknout vztah a porozumění mezi zrakově postiženým dítětem a asistentem během školní docházky. Jak nám ukazuje následující odpověď.
Participant číslo 5 uvedl: „Ano, chviličku mi ho dělala mamka, pak začala dělat jedna družinářka. Pak asistenta celou dobu dělaly družinářky až do té devítky…. měl jsem dva roky (pozn. druhou družinářku), pak myslím od třetí se střídaly asi čtyři… nevím přesně."

Nebývá šťastné řešení, když na pozici asistenta pedagoga nastoupí matka svého zrakově postiženého dítěte. Matka pracuje s dítětem celý den a může se stát, že matka i dítě jsou vyčerpaní. Chybí oběma kontakty s dalšími lidmi a odpočinek. Stává se také, že si dítě a asistent neporozumí nebo není dobrý vztah mezi učitelem a asistentem. V těchto případech je pochopitelná změna, ale proč střídat u jednoho dítěte více družinářek? Můžeme se jen domnívat, bylo to v devadesátých letech, možná škola bojovala s nedostatkem personálu, financí…

Raná péče

Raná péče je odborná pomoc pro rodiny s dětmi s postižením. V současné době vstupuje stále více do povědomí lidí. Díky moderním technologiím se informace o ní rozšiřují. Rodiny sdílí své poznatky a zážitky, doporučují dalším rodinám. Dříve o rané péči nejčastěji informoval lékař zrakově postiženého dítěte. Rodina si neuměla přesně představit formu pomoci, někdy

váhala. V posledních letech se raná péče stává dostupnější pro širší okruh klientů. Vznikají nová střediska v okresních městech.
Participant číslo 1 nevěděl, kde se rodiče o rané péči dozvěděli, ale je si jistý, že rodina s ranou péčí spolupracovala: „Ano, ano, byl jsem na různých setkáních, rozhovorech, pobytech, takže ano, spolupracovala."
Participant číslo 2 řekl: „Určitě ne, v té době možnost rané péče nebyla. Nespolupracovali."
Jeden participant si myslí, že nespolupracovali a k tomu uvedl: „Popravdě o tom moc nevím."
Tři rodiny spolupracovali s ranou péčí, ale participanti nevěděli, kde se rodina o rané péči dozvěděla."

Na ranou péči navazuje speciálněpedagogické centrum. V případě, že rodina nevěděla nebo neměla možnost spolupracovat s ranou péčí, nikdo nezasahoval. I dnes je působení rané péče v rodině pouze na rozhodnutí rodičů. U speciálněpedagogického centra už je situace malinko jiná. O pomoc a spolupráci může požádat i škola, aby co nejlépe porozuměla potřebám dítěte se zrakovým postižením. Tím připravit podmínky ve vzdělání na maximum. Rodina je přizvána ke spolupráci a udělení souhlasu.

Školská poradenská zařízení

V posledním roce mateřské školy se rozhoduje, jaká cesta bude zvolena v následujícím vzdělávání dítěte se zrakovým postižením. Ke slovu se dostává školské poradenské zařízení, zastoupené speciálněpedagogickým centrem nebo pedagogicko-psychologickou poradnou.

Pedagogicko-psychologická poradna většinou dává souhlas se zahájením povinné školní docházky nebo doporučuje odklad docházky o jeden rok.
Rodina s dítětem se zrakovým postižením je více směrována ke spolupráci se speciálněpedagogickým centrem. I zde probíhá posouzení školní zralosti a navrhuje se postup další spolupráce.
Speciálněpedagogické centrum spolupracuje se školou. Kam pracovníci alespoň jedenkrát ročně dojíždějí na konzultace. Setkání se mohou účastnit také rodiče. Pracovníci těchto center jsou speciální pedagogové, se zaměřením pro dané postižení. V tomto případě u dětí se zrakovým postižením pomáhá tyfloped.

Pět participantů uvedlo, že s nimi spolupracovalo speciálněpedagogické centrum.
Jeden participant se domníval: „Tam na té základní škole, myslím, ještě přímo nebylo. Teď tam je, ale není tam moc dlouho. Ono je v prostorách internátu, že se vyhradil prostor, kde se kdysi spalo v pokojích. Tam v té jedné části internátu teď mají kanceláře."
Při vzpomínkách na mateřskou školu uvedl: „Co vím z vyprávění od mamky, tak jsme byli několikrát u pana Smýkala, který pracoval s nevidomými, ale nepamatuji si, co jsme tam dělali."

Kromě poradenské činnosti půjčuje speciálněpedagogické centrum také pomůcky pro děti se zrakovým postižením.
Participant číslo 3 výše uvedené potvrdil: „Ta pracovnice přijela k nám na základní školu, tam něco ukazovala. Ptala se, co potřebuju, měl jsem přes ně pomůcky a takové věci."
S pomocí SPC bylo pět participantů spokojeno.
Naproti tomu jeden participant s pomocí pracovníků SPC spokojený nebyl: „Ano, jezdily za mnou pracovnice. Ano, taky se s nimi řešilo. No, nebylo to úplně ideální, řekl bych."
Nekomunikovali, nesnažili se hledat řešení?
„Nebylo to dostatečné podle mě, ta snaha." (pozn. šikana ve škole).

Speciálněpedagogické centrum je často zprostředkovatelem při seznamování s braillským písmem.
Tři participanti uvedli přímo SPC jako zprostředkovatele základů braillského písma.
Dva participanti sdělili, že se s braillským písmem seznámili v mateřské škole.
Jeden participant sdělil: „Nevím, jestli to už bylo ve školce, ten poslední rok. Bylo to v první třídě, že jsme měli určitě nejdřív takové dřevěné šestibody, kde se zasouvaly kolíčky. A pak už to byly malé písanky, velké písanky. Někdy ve druhém pololetí už stroje."

Pro děti s těžkým zrakovým postižením nepřipadá v úvahu práce s textem a učení se abecedy v černotisku. Otázka na seznamování se s braillským písmem byla záměrná. Na dítě integrované do běžné základní školy bol často kladen požadavek základů braillského písma. Požadavek ke znalosti základů braillského písma byl odůvodněn tím, aby dítě se zrakovým postižením nezdržovalo své spolužáky. Ze zkušenosti vím, že děti se zrakovým postižením měly v předmětech českého jazyka a čtení náskok, před intaktními dětmi. Tento náskok si dokázaly udržet. Seznámení se základy braillského písma někdy zůstalo na bedrech rodiny,

hlavně matky. Pokud rodina úzce nespolupracovala se zmíněným speciálněpedagogickým centrem.

5 Diskuse

	Participant 1	**Participant 2**	**Participant 3**	**Participant 4**	**Participant 5**	**Participant 6**
Nevidomost	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Rok narození, věk	2000 21 let	1986 35 let	1995 26 let	1998 23 let	1991 30 let	2002 19 let
Typ MŠ	Běžná mš	Speciální mš	Běžná mš	Běžná mš	Speciální mš	Speciální mš
Rodina	Dojíždění k odborníkům	Stěhování 200 km kvůli zš	Dojíždění k odborníkům	Odvoz dítěte 60 km do zš	Dojíždění k odborníkům	Stěhování 350 km kvůli mš, zš
MŠ	V místě bydliště	Internátní pobyt, cesta 200 km	V místě bydliště	V místě bydliště	V místě bydliště	V místě bydliště
Typ ZŠ	Běžná zš	Speciální zš	Běžná zš	Speciální zš	Běžná zš	Speciální zš
Braill	Asistentka pedagoga v mš	V 1. třídě v zš	Centrum v Praze	V SPC	Asi v zš přes SPC, rodiče?	Speciální pedagog v mš
Spolupráce rodiny s RP, SPC, PPP	RP – ANO SPC – ANO	RP – NE SPC – p. Smýkal	RP – ANO SPC – ANO	RP – NE SPC – ANO	RP – ANO SPC – ANO	RP – ANO SPC – ANO
Vstup znovu na stejnou ZŠ	Není si jistý	ANO	Určitě ANO	ANO	NE, ani náhodou – šikana	Není si jistá

Shrnutí

Cíl bakalářské práce, zda by participanti volili stejnou základní školu byl zjištěn. V odpovědích se odráží zkušenost z prožitého. Většinově se participanti shodli, že by se rozhodovali stejně. Někteří participanti se zamýšleli nad složitostí otázky, a ještě složitější odpovědí. Byli by stejně spokojení, kdyby se tenkrát rozhodli jinak? Ale proč riskovat něco nového, když mají vyzkoušeno a fungovalo to. Nejistotu při opětovném rozhodování způsobuje myšlenka a touha zažít integraci v běžné škole. Mít zdravé spolužáky, nové zážitky. Negativní zkušenosti z integrace pochopitelně vedou k opačnému rozhodnutí a participant by se nikdy nevrátil do stejné základní školy. Preferuje pouze školy speciální.

Pokud se na rozhovory podíváme opakovaně, nalezneme další skryté odpovědi a nové otázky.

Závěr

Participanti uvedené otázky odpovídali zodpovědně. Z rozhovorů jasně vyplynulo, jak velkou mají podporu své rodiny. Ochota rodiny zjišťovat informace, cestovat, stěhovat se. Díky rodině dokázali participanti projít mateřskou a základní školu, seznamovat se se světem. Ať už se jednalo o školy běžného typu nebo pro zrakově postižené. Nepochybně byly překážky k řešení, které společně dokázali překlenout. Jedna nejzávažnější překážka byla zmíněna – šikana na základní škole.

Rodina, lidé, na které se můžeme spolehnout jsou základním kamenem ke spokojenému životu. Vím, jak důležité je zázemí pro rodinu s dítětem se zrakovým postižením. Potkáváme v životě osoby, které jsou nepostradatelné. Tyto osoby pomáhají a mají zájem hledat cesty, řešení, aby věci šly. Ale také nám vstupují do života lidé, kteří už předem ví, že nic není možné. Snad záměrně hledají překážky, proč něco nejde. Pak se často zjistí, že je to jenom z jejich obavy, aby neztratili své vlastní pohodlí. Nutno dodat, že pozitivní osoby naštěstí převažují.

Řada lidí nemá vůbec tušení, co obnáší péče o dítě se zrakovým postižením. Obyčejnosti každodenního života jsou pro děti se zrakovým postižením velkou zkouškou. Tyto děti se však dokážou zapojit do života. Mimo zmíněné rodiny pomáhají různá centra a organizace. K maximálnímu zapojení je zapotřebí jeden ze všeho nejdůležitější aspekt. Dítě se zrakovým postižením musí samo chtít se osamostatnit. A to naši participanti dokázali.

Původní plán k vedení rozhovorů bylo osobní setkání s participanty. Více bychom se poznali. Participanti jsou ochotní a milí lidé. Kdybychom společně strávili více času, rozhovor by byl podrobnější. Dnes vnímám, že i otázky k participantům by byly jinak formulované. Položila bych více otevřených otázek.

Osobní setkání se nemohlo uskutečnit, což mě velice mrzí.

Seznam literatury

Baslerová, P. a kol. (2012). Metodika práce se žákem se zrakovým postižením. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.

Baslerová, P. a kol. (2012). Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením. Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-3376-9.

Finková, D., Růžičková, V., Stejskalová, K. (2010). Dítě se zrakovým postižením v raném a předškolním věku. Univerzita Palackého v Olomouci.

Kochová, K., Schaeferová, M. (2015). Dítě s postižením zraku: rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk. Praha, Portál, ISBN 978-80-262-0782-5.

Matysková, K. (2009). Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením. Vydal Okamžik – sdružení pro podporu nejen nevidomých, Praha, ISBN 978-80-86932-24-8.

Pipeková, J. a kol. (1998). Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno Paido, ISBN 80-85931-65-6.

Renotiérová, M., Ludíková, L. a kol. (2005). Speciální pedagogika. Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 80-244-1073-7.

Smýkal, J. (1988). Hovory s rodiči o výchově nevidomého dítěte. ÚV Svazu invalidů, Praha.

Šmelová, E. (2014). Bezvýhradná akceptace ve výchově dítěte. Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-4217-4.

Elektronické zdroje:

Školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání [online] [cit. 2.1.2021] Dostupné z: https://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-25-8-2020.

Vyhláška MŠMT ČR č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných [online] [cit. 1.1. 2021] Dostupné z: https://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlasky-ke-skolskemu-zakonu.

Vyhláška MŠMT ČR č. 72/2005 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních [online] [cit. 14.8.2020] Dostupné z: https://www.msmt.cz/dokumenty-3/vyhlasky-ke-skolskemu-zakonu.

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. [online] MPSV [cit. 25.12.2020] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/pravni-predpisy-pro-socialni-sluzby.

Klasifikace zrakového postižení [online] [cit. 14.8.2020] Dostupné z: http://www.nicm.cz/klasifikace-zrakoveho-postizeni.

Inkluze [online] [cit. 29.12.2020] Dostupné z: https://inkluze.cz/inkluze/skola/

Tyflopomůcky [online] [cit. 9.10.2020] Dostupné z: https://www.spolecenske-hry.cz/view.php?Page=Detail&Zbozi=23995.

Seznam zkratek a symbolů

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
PPP	Pedagogickopsychologická poradna
RP	Raná péče
SPC	Speciálněpedagogické centrum
ZP	Zrakově postižený

Seznam obrázků

Ukázka hry „Člověče, nezlob se.“

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ludmila Šandová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. et Bc. Veronika Růžičková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Přechod dítěte se zrakovým postižením z mateřské do základní školy
Název v angličtině:	The transition of a child with visual impairment from kindergarten to elementary school
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá dětmi se zrakovým postižením v předškolním období a jejich rodinami, a především přechodem dítěte z mateřské do základní školy.
Klíčová slova:	Dítě se zrakovým postižením, nevidomé dítě, rodina, mateřská škola, základní škola, základní škola pro zrakově postižené, integrace, inkluze, raná péče, speciálněpedagogické centrum, pedagogicko-psychologická poradna, školní zralost, školní připravenost
Anotace v angličtině:	Bachelor's thesis is concerned with children with visual impairment during the preschool period and their families and primarily with the transition of a child from kindergarten to elementary school.
Klíčová slova v angličtině:	A child with visual impairment, blind child, family, kindergarten, elementary school, elementary school for visually impaired, integration, inclusion, early care, special pedagogical centre, educational and psychological counselling, school maturity, school preparedness
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	47 s.
Jazyk práce:	český